

Univerzita Hradec Králové

Ústav sociální práce

Filozofická fakulta

**Rodinné a ústavní formy náhradní rodinné
péče**

Bakalářská práce

Autor: Kristýna Fišerová

Studijní program: B6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Vedoucí práce: PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.

Hradec Králové

2018

Zadání bakalářské práce

Autor: Kristýna Fišerová

Studium: U1638

Studijní program: B6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Název bakalářské práce: **Rodinné a ústavní formy náhradní rodinné péče**

Název bakalářské práce AJ: Family and institutional forms of alternative family care

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

V teoretické části práce bych se chtěla věnovat tématu náhradní rodinné péče. Chtěla bych vymezit pojem, co náhradní rodinná péče vlastně je a jaké jsou její formy. Dále bych chtěla vymezit pojem ústavní výchova, jaká jsou zařízení ústavní výchovy a popsat je. Poté bych chtěla porovnat ústavní a náhradní rodinnou péči. V praktické části budou využity kvalitativní strategie a to konkrétně rozhovor, analýza a studium dokumentů.

Náhradní rodinná péče - Zdeněk Matějček Náhradní rodinná péče - Jana Nožířová Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči - Zbyněk Gabriel, Tomáš Novák

Garantující pracoviště: Ústav sociální práce,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.

Oponent: prof. PhDr. Jana Levická, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 27.4.2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucí bakalářské práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Kristýna Fišerová

Poděkování

Ráda bych poděkovala paní PhDr. Daniele Květenské, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a věcné připomínky při konzultacích a zpracování této bakalářské práce.

Abstrakt

FIŠEROVÁ, Kristýna. *Rodinné a ústavní formy náhradní rodinné péče*. Hradec Králové, 2018. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce.

Předložená bakalářská práce se zaměřuje na náhradní rodinnou péči v České republice. Práce je rozdělena na teoretickou a metodickou část. V teoretické části je vymezen pojem rodina a jaký má význam pro dítě. Záměrem práce je poukázat na to, co se s dítětem stane, když rodina ve své péči selže, o čemž pojednávají následující kapitoly teoretické části. Práce má získat, analyzovat a vyhodnotit informace o dětech, které jsou svěřeny do ústavní péče dětského domova. Pro naplnění cíle jsou využity výzkumné metody - polostrukturované rozhovory, které jsou obsaženy v metodické části práce.

Klíčová slova: dítě, rodina, náhradní rodinná péče, dětský domov

Abstract

FIŠEROVÁ, Kristýna. *Family and institutional forms of alternative family care*. Hradec Králové, 2018. Bachelor Degree Thesis. University of Hradec Králové.

This presented bachelor thesis focuses on alternative family care in the Czech Republic. My thesis is divided into theoretical and methodical part. In the theoretical part is defined the concept of family and what is important for the child. The aim of the work is to show what happens to a child when the family fails in its care, which is dealt with in the following chapters of the theoretical part. The aim of the thesis is to obtain, analyze and evaluate information about children who are entrusted with the institutional care of the children's home. To fulfill the goal are utilized all research methods - semi-structured interviews, which are included in the methodical part of the thesis.

Keywords: child, family, alternative family care, children's home

Obsah

Úvod.....	9
1 Rodina jako podporující institut dítěte	11
1.1 Rodina	11
1.2 Současná rodina.....	12
1.3 Funkce rodiny.....	14
1.4 Druhy rodin	15
1.4.1 Párová rodina.....	15
1.4.2 Manželská rodina	16
1.5 Rodina neplnící svou funkci.....	16
1.6 Význam rodiny pro dítě.....	18
2 Rodinné formy náhradní rodinné péče	19
2.1 Historie náhradní rodinné péče.....	19
2.2 Základní informace o náhradní rodinné péči.....	20
2.3 Osvojení (adopce)	21
2.4 Pěstounská péče.....	22
2.4.1 Pěstounská péče na přechodnou dobu	23
2.4.2 Výzkum pěstounských rodin v letech 1999-2001	24
2.5 Poručenství.....	25
2.6 Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče.....	25
3 Ústavní formy náhradní rodinné péče	27
3.1 Historie ústavní péče	27
3.2 Základní informace o ústavní péči	28
3.3 Dětské domovy pro děti do 3 let a dětská centra.....	30
3.4 Dětský domov	31
3.4.1 Dětský domov Pardubice.....	31
3.5 Dětský domov se školou	32
3.6 Další zařízení.....	33

4	Metodická část.....	34
4.1	Výzkumná otázka, hlavní výzkumný cíl a dílčí cíle, transformace dílčích cílů do výzkumných otázek.....	34
4.2	Použitá strategie, metody a techniky	36
4.3	Charakteristika zkoumaného vzorku, etické problémy spojené s výzkumem.	37
4.4	Organizace a průběh vlastního výzkumného šetření	38
4.5	Interpretace dílčích cílů výzkumu	39
4.6	Výsledky dílčích cílů výzkumu a zodpovězení výzkumné otázky.....	43
	Závěr.....	46
	Seznam použité literatury.....	48
	Seznam tabulek.....	52

Úvod

Rodinné a ústavní formy náhradní rodinné péče jsou velmi častým a diskutovaným tématem, jelikož s vývojem společnosti se vyvíjí i náhradní rodinná péče. Mění se zákony, formy náhradní rodinné péče i podmínky pro pěstouny. Je nutné si uvědomit, že k samotnému přijímání opuštěných dětí do rodin docházelo již od nepaměti. Na světě existují děti, které rodiče opustili, nebo jim hrozí, že opuštěny budou. Nastávají i situace, kdy si manželé strašně moc přejí dítě, ale jejich touhy zůstávají nenaplněny a nevyslyšeny. Jsou i taková manželství, která již děti mají, ale v jejich srdci je ještě dostatek místa pro přijetí dalšího dítěte do rodiny. A právě pro takovéto opuštěné děti je nutné vyvinout včasnou a citlivou ochranu. Téma bakalářské práce "Rodinné a ústavní formy náhradní rodinné péče" jsem si zvolila proto, že obsahuje právní aspekty, psychologická, sociologická a pedagogická specifika této problematiky, která úzce souvisí se studiem sociální práce a spojuje tak důležité poznatky, které jsou podstatné pro zjištění cíle bakalářské práce. Cílem bakalářské práce je zhodnotit možnosti jednotlivých forem náhradní rodinné péče v působnosti na děti, které jsou umístěny do jedné z těchto forem péče.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části - teoretickou a metodickou. Teoretická část vymezuje pojmy, které se týkají náhradní rodinné péče. První kapitola se věnuje pojmu rodina. Uvádí, co to rodina vůbec je, uvádí jaká je současná rodina a jaké jsou její funkce. Dále se zabývá tématem, jaký význam má rodina pro dítě a co to znamená, když rodina neplní svou funkci. Druhá kapitola práce uvádí rodinné formy náhradní rodinné péče. Věnuje se historii, vymezuje základní informace této formy péče. Poslední kapitola teoretické části pojednává o ústavních formách náhradní rodinné péče. Opět zmiňuje historii a základní informace o ústavní péči. Mimo jiné zahrnuje i informace o zajímavém výzkum pěstounských rodin, který se uskutečnil v letech 1999-2001.

Metodická část je zaměřena na výzkum, který získá, analyzuje a vyhodnotí informace o dětech, které jsou svěřeny do ústavní péče v Dětském domově v Pardubicích. Především budu zkoumat, jaké ambice a plány mají děti do budoucího života. Hlavní výzkumná otázka zní: Jaké ambice a plány má dítě v dětském domově do budoucna a jak hodnotí podporu pečujících osob v tomto směru? Stanovila jsem si pět

dílčích cílů, na které budu nalézat odpovědi a na základě nich pak budu moci stanovit odpověď na hlavní výzkumnou otázku. Bakalářská práce má vytvořit jakýsi ucelený přehled o možnostech náhradní rodinné péče v České republice.

Nejdříve jsem si prostudovala odbornou literaturu, legislativu a další dokumenty, které se náhradní rodinné péče týkají. Poté následovala analýza informací, na základě kterých jsem tuto práci napsala. Odborné literatury k této problematice je dle mého názoru dostatek. Práce je určena pro pracovníky, kteří se pohybují v oboru sociální práce. Především si myslím, že práce bude přínosem pro sociální pracovníky v dětských domovech, jelikož metodická část podává odraz jejich práce ve výpovědích samotných dětí, kteří hodnotí jejich podporu/nepodporu a oni mohou těchto poznatků využít pro zdokonalení sebe samých i své profesionality.

1 Rodina jako podporující institut dítěte

V první kapitole bakalářské práce chci definovat pojem rodina. Co pro člověka znamená a jaké jsou znaky současné rodiny. Dále vymezím funkce, druhy rodin a co znamená, když rodina neplní svou funkci.

1.1 Rodina

Každý člověk by pojem rodina definoval jinak. Záleží z jaké rodiny ten daný jedinec pochází a tím by se lišily i odpovědi. Většina osob by se ale ve výpovědích shodovala. Rodinu by označovali za jejich zázemí, stabilitu, prioritu atd. Mnoho autorů se věnuje této problematice a v mnoha bodech se také shodují. Rodina je biologicky významná pro udržení lidstva. Je základní jednotkou každé lidské společnosti. Mimo jiné také propojuje generace, vytváří mezi nimi kontinuitu a pouta solidarity. Rodina má socializační funkci, což znamená, že předurčuje osobní vývoj dítěte, jeho vztahy k jiným skupinám lidí. Rodina dítě orientuje na určité hodnoty, vystavuje ho určitým konfliktům, poskytuje mu určitý typ podpory. Tímto způsobem osobitě zabarvuje to, co dítěti předává - sociální dovednosti, bez kterých se v životě neobejde. (Matoušek, 2003)

Dle Možného (2006) může být rodina v nejširším vymezení definována jako "institucionální zajištění lidské reprodukce, legitimní v dané společnosti". Nebo-li je to společností uznávaný způsob, jak mít a vychovávat děti. Lidská rodina jako sociální instituce musí obsahovat i prvek trvalosti. Toto platí i v situaci relativního blahobytu a záchytných sítí sociálního státu, jelikož tyto zdroje špatně pokrývají tvorbu sociální způsobilosti. Dalším znakem rodiny je společné bydlení. Rodina vytváří domov, v některých společnostech se může jednat o pohyblivý domov (stan, obytný vůz, přívěs), v jiných společnostech o nepohyblivý (dům, byt). Domov nám nabízí i jistou skrytost před zraky veřejnosti, tato funkce je daleko důležitější v současné moderní době, než tomu bylo dříve ve společnostech starších. Moderní člověk je v práci neustále na očích jiným lidem a velice záleží na jeho vystupování, rozhodování, prezentaci sebe samého, že poté silně touží veřejnou masku doma odložit a být konečně spontánní. Stabilita domova je podmínkou pro vychovávání dětí a je také důležitá pro budování intimních pout mezi dospělými partnery. Matoušek (2003) ve své knize uvádí, že rodina má společné hospodářství. V době, kdy žena pečuje o malé dítě, je hlavním živitelem

rodiny obvykle muž. Když děti odrostou a jsou větší, tak se o obživu rodiny starají oba partneři - žena i muž. Jejich role nejsou definovány jako stejné, ale jako rozdílné. Všechny typy společnosti mají nějaký typ dělby práce mezi muže a ženu. Soudí o některých činnostech, že se více hodí pro ženy a o jiných, že se hodí pro muže. Nicméně, je ale nutné mít na mysli, že to, co se v jedné společnosti může zdát, že se jedná o typicky ženskou práci, v jiné to může být zase typická činnost pro muže. Moderní industriální společnost tyto rozdíly zkouší sblížit, ale úplně setřít je však nemůže. (Matoušek, 2003)

Jak jsem již zmínila výše, tak jednoznačné vymezení pojmu rodina je téměř nemožné. Jinak na rodinu nahlíží sociolog, jinak právník a jinak psycholog. Ať tyto definice ale vychází z jakéhokoliv oboru, tak je dáno, že rodina je nejdůležitější prostředí pro dítě. Dítě se má vyvíjet ve zdravou osobnost pro stát a společnost. Aby tyto podmínky mohlo dítě splnit, tak musí vyrůstat v prostředí, které je stálé a citově příznivé a to mu právě poskytuje rodina. A je naprosto jedno, zda se jedná o rodinu biologickou, či náhradní. Dítě za své rodiče přijme ty, kdo se k němu chovají mateřsky a má u nich pocit bezpečí a životní jistoty.

1.2 Současná rodina

Česká rodina prošla v posledních letech zajímavým vývojem. Poválečné období a také 70. léta minulého století byla ve znamení sňatkového vrcholu a bylo to také období, kdy se rodilo nejvíce dětí. Po roce 1989 se rodinné chování ale změnilo. Od té doby neustále klesá počet sňatků i narozených dětí. Co se týče věku u vstupu do manželství, tak v 80. letech činil průměrný věk u mužů 24 let a u žen 21 let. V polovině 90. let byl průměrný věk snoubenců, muž 26 let a žena 24 let. V současnosti se věková hranice ještě posunula. Sňatky a rození dětí se stále častěji odkládá na dobu až jedinec dosáhne požadovaného vzdělání a oprostí se od rodičů a začne žít svůj život na vlastních nohách. (Matoušek, 2003)

Mezi základní znaky současné rodiny patří:

- Jednotlivec si nechává prostor pro změnu na základě svobodného rozhodnutí, což znamená, že společné soužití má řadu alternativ (dlouholetý trvalý vztah s dětmi bez formální stránky manželství, partnerství, kdy oba mají vlastní domácnost,...)
- Je zde vysoká rozvodovost a tím pádem nízká stabilita rodiny. Následkem rozvodu vzniká neúplná rodina s dětmi, domácnost jednotlivce nebo jiná doplněná znovu složená úplná rodina. Česká republika patří mezi státy s vysokou rozvodovostí.
- První manželství se uzavírá ve vyšším věku (muž okolo 30 let, žena okolo 28 let).
- Rodičovství se odsouvá na pozdější dobu. A právě takovéto rozhodnutí má za následek snižování porodnosti. Lidé odsouvají rodičovství na pozdější dobu z důvodu neochoty měnit svůj dosavadní životní styl, nechtějí opustit svou kariéru atd.
- Nachází se zde také akceptace dvoukariérové rodiny, kde je dítě zplozeno, ale jeho následná péče o něj je předána někomu jinému, nejčastěji prarodičům.
- Výchovné působení rodičů je z větší části nahrazeno institucemi.
- Následkem celkového životního způsobu dochází k omezování bezprostředních kontaktů mezi partnery a mezi rodiči a dětmi. To v důsledku znamená, že chybí důležitý aspekt společně vykonávaných činností, společné trávení volného času, mění se životní hodnoty.
- Nejsou udržovány mezigenerační kontakty s prarodiči. Prarodiče často žijí samostatně a nesdílí společnou domácnost. Přitom vzájemný kontakt mezi prarodiči a dětmi je důležitý, jelikož prarodiče přináší do výchovy dětí klid, moudrost, rozvahu a naopak, děti jim přináší pocit sounáležitosti a veselí.
- Mnoho domácností se potýká s nižšími příjmy a je velká zadluženost. Což má za následek, že dítě ze sociálně slabé rodiny se stává často terčem šikany. (Gillernová, 2011)

Dle mého názoru je v současné době stále více zřejmé, že trend pořizování si dětí ve starším věku pomalu postupně opadá a opět se společnost pomalu vrací k tomu, že si rodinu pořizují osoby, již okolo dvaceti let věku, tak jako tomu bylo v minulosti.

1.3 Funkce rodiny

Rodina svým členům poskytuje útočiště před veřejným světem. Každému členovi poskytuje pocit bezpečí a jistoty. Umožňuje mu tělesný, duševní a duchovní vývoj. V závislosti na vývoji společnosti se mění i vývoj funkcí rodiny. V současné době rodina plní tyto funkce:

- a) **biologicko-reprodukční funkce:** v současné době je tato funkce částečně narušena odkládáním rodičovství na pozdější dobu. V rodinách, které disponují nižšími příjmy je rodičovství bráno jako přepych. Stále více párů plánuje jen jedno dítě a přibývá mladých lidí, kteří mají sníženou plodnost a přirozená reprodukce není možná a proto musí volit reprodukci asistovanou.
- b) **sociálně-ekonomická funkce:** rodina je chápána jako významný prvek v rozvoji ekonomického systému společnosti. V rámci rodinného systému se realizuje řada rozhodnutí týkajících se využití finančních prostředků, investic. Pro rodinu a společnost je také důležité kolik dětí se v rodině nachází, jaké mají rodiče vzdělání a jakou vykonávají profesi.
- c) **ochranná funkce:** spočívá v zajišťování životních potřeb všech členů rodiny. Jedná se o potřeby biologické, hygienické a zdravotnické.
- d) **sociálně-výchovná funkce:** rodina je první sociální skupina, která učí dítě přizpůsobovat se životu, osvojovat si základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti. Tato funkce spočívá v opravdovém zájmu o dítě a péči o něho. Dále spočívá ve výchově dítěte, v porozumění, potřebám a snahám o jejich uspokojení. Rodina poskytuje dítěti základní orientaci v okolním světě.
- e) **rekreace, relaxace, zábava:** aktivity tohoto typu se týkají všech členů rodiny. To, jak rodina plní tuto funkci se projeví tím, jak její členové tráví volný čas, dovolené a jaké mají zájmy.

f) **emocionální funkce:** tato funkce je pro rodinu zásadní a nezastupitelná. Žádná jiná instituce nedokáže vytvořit podobné a tak potřebné zázemí a pocit lásky. Tato funkce zajišťuje harmonický život rodiny i pocit uspokojení. V současné době se ale setkáváme se stále větším množstvím rozvodů, což má za následek nezáměr rodičů o dítě, zaneprázdněnost členů rodiny a tím pádem je tato funkce plněna s velkými obtížemi. Je všeobecně známo, že absence jednoho z rodičů má neblahý vliv na dítě, jelikož dítě je poznamenáno ztrátou citového zázemí a pocitů bezpečí. (Kraus, 2008)

Každý z nás očekává od rodiny, že bude plnit nějakou funkci. Pro někoho je prioritní pocit bezpečí, pocit stability, finanční jistoty, záleží na každém jednotlivci. Jedno je ale jisté, rodina je nezastupitelnou složkou v životě každé osoby.

1.4 Druhy rodin

Dle Iva Možného (2006) rozeznáváme dva základní druhy rodin - párová rodina, manželská rodina. Teď se na každý typ postupně zaměříme.

1.4.1 Párová rodina

Párová rodina se zakládá setkáním muže a ženy, kteří po intenzivnějším anebo povrchnějším vyjednávání dosáhnou shody, že svazek, který je potřebný pro zajištění reprodukce nastolí. Jejich vzájemná dohoda může být výslovná, nevyslovená, leč je ale veřejně nedeklarovaná. Párová monogamická rodina je nejčastější, nikoliv však jedinou známou formou rodiny. Rozličné kultury v rozličných dobách zaznamenávají jako sociálně přijatelná, vyžadovaná nebo doporučená nejenom párová, ale i asymetrická heterosexuální soužití. Tato soužití označujeme pojmem **polygamie**. Může mít buď formu **polygynie**, jedná se o manželství jednoho muže a dvou či více žen. Nebo **polyandrie**, což je soužití jedné ženy se dvěma či více muži. Rozeznáváme také **sororální polyandrii**, jak bylo doloženo u některých malých primitivních a velice chudých společnostech, což znamená, že aktem sňatku se stávají ženinými partnery i mužovi bratři. Rozsáhlá mezikulturní srovnání zjistila, že tři z pěti velkých světových

náboženství (křesťanství, judaismu a hinduismus), opírá svou fyzickou i sociální reprodukci o instituci párové monogamické rodiny, což představuje více než 85 procent známých společností. Jen muslimská náboženství jsou polygynická. (Možný, 2006)

1.4.2 Manželská rodina

Manželská rodina vychází z křesťanské tradice, která předpokládá nezrušitelnost převzatého závazku. Společnost ulehčila situaci zúčastněným tím, že přijala jako oprávněnou možnost pozdějšího zrušení dosažené dohody. Na straně druhé, ale situaci ztížila tím, že znejasnila kritéria výběru (Máme se řídit rozumem, nebo je to věc srdce?). Musíme brát v úvahu, že je to rozhodnutí, které znamená pro oba zúčastněné velkou lidskou investici. Jedná se o složitý a riskantní proces, jenž je ve všech společnostech obecně strukturovaný a má systematické rysy. (Možný, 2006)

Každá kultura přistupuje k soužití uvnitř rodiny odlišně. Pro nás se může jevit zvláštní fakt, když muž má více manželek a jemu naopak se může zdát podivné, když muž v České republice má jen jednu ženu. Záleží na každé kultuře, jak to má vše nastavené. Neměli bychom se ale odsuzovat navzájem, měli bychom spíše přijmout odlišnosti a naučit se je začít respektovat.

1.5 Rodina neplní svou funkci

Jestliže rodina selhává ve svých základních funkcích, nebo není schopna všechny své funkce plnit, jedná se o tzv. poruchu rodiny. Porucha rodiny je situace, kdy rodina v různé míře neplní základní požadavky a úkoly dané společenskou normou. Je to možné vyjádřit selháním některého člena nebo členů rodiny, které se projevuje v nedostatečném naplňování některých nebo všech základních funkcí. Je vypracován diagnostický nástroj hodnotící funkčnost rodiny sledovaného dítěte, který se opírá o hodnocení osmi diagnostických kritérií. Jedná se o složení rodiny, stabilitu rodiny, sociálně-ekonomické funkce, osobnost rodičů, osobnost sourozenců, osobnost dítěte a péče o dítě.

Na základě hodnocení jednotlivých rodin, rozlišujeme čtyři typy rodin:

- a) **funkční rodina** - zde je zajištěn dobrý vývoj dítěte a jeho prospěch.
- b) **problémová rodina** - v této rodině se projevují závažnější poruchy některých, nebo všech funkcí rodiny, které vážně ohrožují vývoj a prospěch dítěte. Tyto problémy je rodina schopna zvládnout sama, nebo na základě krátkodobé pomoci zvenčí.
- c) **dysfunkční rodina** - jedná se o rodinu, kde je porucha některé, nebo všech funkcí rodiny a ty vážně ohrožují vývoj a prospěch dítěte, nebo poškozují rodinu jako celek. Tyto poruchy není rodina sama schopna zvládnout a je nutná sanace rodiny.
- d) **afunkční rodina** - poruchy funkcí rodiny jsou tak velké, že rodina přestává plnit svůj základní úkol a dítě může být ohroženo v samotné existenci. Sanace rodiny je zde zbytečná a pro vývoj dítěte je nejlepší ho odebrat z rodiny. (Gillernová, 2011)

Nastávají situace, kdy se rodiče neumějí nebo nedovedou starat o své dítě. Důvody lze hledat především v rodinném systému a pak v jedincích samotných. Jedná se o situace, kdy rodiče nejsou schopni dětem zabezpečit alespoň přiměřený vývoj a uspokojit jeho základní potřeby na základě vlastní neschopnosti a nezralosti. Dále nastávají situace, kdy se rodiče o dítě nechtějí starat. Tzn., že dítěti neposkytují potřebnou péči, neplní rodičovské povinnosti. Za příčinu lze označit poruchu osobnosti rodiče. Známe i rodiče, kteří mají k dítěti nepřátelský vztah - vědomě dítěti ubližují a týrají ho. Dítě je ohroženo na fyzickém i duševním zdraví a může dojít až k smrti dítěte. (Gillernová, 2011) A právě v těchto chvílích je důležité, aby zasáhli sociální pracovníci, aby ukázali všem v rodině, že lze nastavit mezi sebou i jiné vztahy. A aby poskytli potřebnou pomoc.

1.6 Význam rodiny pro dítě

Rodina má rozhodující vliv na rozvoj dítěte a to jak v oblasti tělesné, duševní, tak i sociální. Jak již bylo zmíněno v předchozích podkapitolách, tak rodina má pro dítě nezastupitelný význam. Dítě se do rodiny narodí a osvojuje si zde základní vzorce chování, dovednosti a návyky, které jsou v konečném důsledku rozhodující pro to, jak se bude orientovat ve společnosti. A to jak v pozitivním, tak negativním smyslu. Rodina vytváří pro dítě zázemí, ze kterého bude vycházet, až si založí vlastní rodinu. Rodina musí dítěti zabezpečit a uspokojit základní potřeby pro optimální vývoj. Základní potřeby lze rozdělit na biologické (výživa, teplo), psychické (potřeba jistoty, vědomí vlastní identity) a potřeby sociální (láska, bezpečí). Každé dítě potřebuje dospělé vychovatele - rodiče, kteří k němu mají vzájemný vřelý citový vztah.

Každý z rodičů by měl své dítě podněcovat a stimulovat k různým aktivitám, aby jeho život nebyl jednotvárný, prázdný a nudný. Je potřeba, aby působící podněty nebyly neuspořádané a chaotické. Rodiče dítěti formují denní hry, rituály a svět se pro něho stává smysluplnějším. Rodiče také formují identitu dítěte, jelikož formování vlastního já je úzce spjata se vztahem k primárně pečující osobě, kterou je matka, popřípadě otec. Člověk potřebuje mít neustále něco před sebou, nějaký cíl, motivaci, prostě něco, k čemu musí směřovat. U dětí, které žijí v ústavěch je typické, že se nemají na co těšit a k čemu směřovat. (Gillernová, 2011)

V této úvodní kapitole jsem chtěla hlavně vymezit pojem rodina. Pro každého z nás znamená rodina něco jiného, ale každý z nás si zaslouží být součástí něčeho takového. Někomu ale bohužel není souzeno být součástí své biologické rodiny, proto zde existují instituty rodinné a ústavní náhradní rodinné péče, které mají biologickou rodinu zastoupit a právě na tyto pojmy se zaměřím v následujících kapitolách.

2 Rodinné formy náhradní rodinné péče

Ve druhé kapitole vymezím základní informace o náhradní rodinné péči - historii, druhy. Ráda bych upozornila na zajímavou podkapitolu Výzkum pěstounských rodin v letech 1999-2001. Z důvodu, že výzkumu se účastnily pěstounské rodiny a podělily se o jejich zkušenosti a názory s touto problematikou.

2.1 Historie náhradní rodinné péče

Ne o každé dítě se může, nebo chce postarat biologický rodič. To ale nemění nic na tom, že dítěti se nesmí nikdy ublížit. Již v Chamurapiho zákoníku byl obsažen trest za usmrcení potomka. Kdo tak učinil, musel pak mrtvolu dítěte po tři dny a tři noci chovat v náručí. Na vykonání trestu dohlížel zvláště pověřený strážce. Když se v historii posuneme dále, tak historicky první nalezinec byl založen roku 787 v Miláně z podnětu tamního arcibiskupa v jím zakoupeném domě. Myšlenka koncilu v Rouenu může být považována za předchůdce současného baby boxu, jelikož již tam existovaly zvláštní vytápěné boxy, do nichž se mohlo odložit nechtěné novorozence.

První institucí pečující o osiřelé a opuštěné děti u nás byl Vlašský špitál založený na počátku 16.století Italy, kteří pobývali v Praze. Potýkal se se značnými finančními problémy a byl zcela závislý na dobročinnosti. Pokus o státní instituci následoval až v roce 1762, kdy ho dekretem zřídila Marie Terezie. Ona a zejména Josef II. v prvních letech vlády byli zastánci kolektivní výchovy sirotků v ústavěch.

Za jistý mezník v náhradní rodinné péči v České republice lze považovat přijetí tzv. Haagské úmluvy. Jedná se o možnost tzv. mezinárodního osvojení. Tato úmluva vytváří podmínky pro osvojení dětí z ciziny do České republiky i naopak z České republiky do ciziny. Mezi platnými zásadami je právo na přednostní osvojení v zemi původu dítěte. Do ciziny lze osvojit v případě, že se doma nenajdou vhodné osvojitelé a celý proces musí probíhat neziskově, tedy ne přes žádnou agenturu. (Gabriel, Novák, 2008)

V této podkapitole jsem se snažila stručně nastínit a vymezit důležité mezníky v historii rodinných forem náhradní rodinné péče a nyní bych se chtěla přesunout opět do současnosti a zaměřit se na základní informace o náhradní rodinné péči.

2.2 Základní informace o náhradní rodinné péči

Nastávají situace, kdy dítě nemůže trvale vyrůstat ve své přirozené rodině. Jedná se o situace, kdy musí v zájmu blaha dítěte do vztahu rodiče a dítěte zasáhnout stát. Jedná se zejména o případy, kdy rodiče nejsou schopni dítě z objektivních, nebo subjektivních důvodů vychovávat. Nejsou ochotni mít dítě u sebe, anebo nedokáží vytvořit dítěti příznivé rodinné prostředí. Nejkrajnějším řešením této situace je odebrání dítěte z rodiny. Soud rozhodne o umístění dítěte do jiného náhradního prostředí. (Veselá, 2003) V tomto okamžiku přicházejí na scénu také sociální pracovníci vykonávající státní sociálně-právní ochranu dětí. Právě tyto pracovníci jsou v naší společnosti vnímáni předsudečně. Jelikož je s nimi často spojováno nebezpečí odebrání dětí z rodiny. Pracovníci jsou rodinami někdy vnímáni jako prodloužená ruka policie, mimo jiné proto, že mohou vstupovat do obydlí rodiny bez jejího souhlasu. (Matoušek, Pazlarová, 2014)

České právo upravuje ucelený systém náhradní výchovy dítěte mimo jeho původní rodinu. V závislosti na konkrétní sociální situaci dítěte umožňuje tento systém zvolit pro dítě nejvhodnější formu náhradní výchovy. Nemůže-li být dítě umístěno v náhradní rodině, nebo do doby, než je pro dítě nalezena vhodná náhradní rodina, tak je dítě umístěno v ústavní výchově. (Veselá, 2003) Odchod dítěte do některé z forem ústavní výchovy je u nás stále nejčastější variantou řešení. Zpravidla se jedná o umístění v diagnostickém ústavu a následně v některém typu dětského domova či výchovného ústavu. Alternativně mohou být děti umístěny do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. U malých dětí jde nejčastěji o dětský domov pro děti do tří let (dříve kojenecký ústav, dnes např. dětské centrum). (Matoušek, Pazlarová, 2014)

Každý člověk, který chce poskytnout nějakému dítěti jednu z forem náhradní rodinné péče, tak musí brát v úvahu, že je nutné splnit určitá kritéria, která nejsou vždy jednoduchá. Člověk, ale musí vzít v potaz, že když toto všechno podstoupí, dá druhou šanci dítěti, které v to už třeba ani nedoufalo.

2.3 Osvojení (adopce)

Nejvýznamnější formou náhradní rodinné výchovy je osvojení. Je určeno pro děti, které jsou útlého věku, v relativně dobrém zdravotním stavu a které nikdy nebudou moci vyrůst v původní rodině. Cílem osvojení je založit mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský. Z toho vztahu vyplývá, že osvojitelé mají rodičovskou zodpovědnost a osvojenec nabývá příjmení osvojitele. České právo upravuje pouze úplné osvojení. Osvojit lze dvojím způsobem a to tak, že osvojení může být z důležitých důvodů zrušeno a osvojení nezrušitelné, při němž jsou osvojitelé zapisováni do matriky jako rodiče dítěte. (Veselá, 2003) Podle Matouška (2016) má osvojení svá specifika, jelikož se jedná o nevratné rozhodnutí, které může být pro matku značně traumatizující. Představa těchto matek jako špatných a nezodpovědných osob je přežitá. Pokud se matka rozhodne dát souhlas k osvojení, tak to může být hodnoceno jako projev odpovědnosti vůči budoucímu životu dítěte, o které není schopna se sama postarat. Souhlas s osvojením může dát matka nejdříve šest týdnů po narození dítěte (zákon č. 89/2012 Sb., §813).

Jak už jsem zmínila výše, tak **souhlas k osvojení lze odvolat po dobu tří měsíců** ode dne, kdy byl dán. **Souhlas k osvojení lze odvolat i po uplynutí tří měsíců** ode dne, kdy byl dán,

- a) nebylo-li osvojované dítě ještě předáno do péče osvojitele před osvojením,
- b) má-li být osvojované dítě podle rozhodnutí soudu vydaného na návrh rodičů vydáno tím, komu bylo svěřeno do péče, protože je v souladu se zájmy dítěte, aby bylo se svými rodiči (zákon č. 89/2012 Sb., §817)

Rozšiřují se možnosti rodičů změnit názor oproti předchozí právní úpravě. Což v praxi bude zřejmě znamenat, že pobyt kojenců u pěstounů na přechodnou dobu se může prodloužit. A do určité míry se zvyšuje i nejistotou budoucích osvojitelů, že může nastat situace, že o dítě přijdou. Když se na to podívám z pohledu dítěte, tak pro něj toto může znamenat delší čekání, než se jejich situace definitivně vyřeší. (Matoušek, Pazlarová, 2014)

Pro osvojení je rozhodující výběr osoby, která bude vykonávat funkci osvojitele. Osvojitelem se mohou stát pouze fyzické osoby, které zaručují způsobem svého života, že osvojení bude ku prospěchu dítěte i společnosti. Osvojitel musí dokládat například svou bytovou situaci, majetkové poměry, zdravotní stav, stabilní a harmonické prostředí pro dítě. Je nutné doložit i psychologické vyšetření, které je prováděno zpravidla již v době, kdy osoby žádají orgán sociálně-právní ochrany dětí o zařazení do seznamu žadatelů o náhradní rodinnou péči. Osvojitel musí mít plnou způsobilost k právním úkonům, to znamená, že musí být zletilý a nesmí být omezen ani zbaven způsobilosti k právním úkonům. Českým právem není stanoven maximální ani minimální věk osvojitele. Je stanoveno pouze, aby mezi osvojencem a osvojitelem byl přiměřený věkový rozdíl. Co se týče osvojovaného dítěte, tak je-li schopno posoudit dosah osvojení, je k osvojení třeba také jeho souhlasu. Soud sám zváží, zda je dítě již natolik vyspělé s ohledem na svůj věk i odpovídající celkovou rozumovou úroveň, aby byl v řízení zjištěn jeho názor, případně jeho souhlas k osvojení. (Veselá, 2003)

2.4 Pěstounská péče

Pěstounská péče je podle zákona o rodině forma náhradní rodinné péče, při které pěstoun o dítě osobně pečuje a je zodpovědný za jeho výchovu. Z právního hlediska ale mezi pěstounem a dítětem nevzniká takový poměr, jaký je mezi rodičem a dítětem tak, jak je tomu v případě osvojení. Pěstoun má právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti jen v běžných věcech a nemá vyživovací povinnost k dítěti. Je nutné mít na paměti, že k výkonu mimořádných záležitostí (např. vyřízení cestovního dokladu) musí požádat o souhlas zákonného zástupce dítěte, případně soud. Pokud nastane situace, kdy pěstoun je přesvědčen o rozporu mezi zájmem dítěte a rozhodnutím jeho zákonného zástupce, může se domáhat rozhodnutí soudu. Stát zajišťuje hmotné zabezpečení dítěte a přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali, činí tak dávkami pěstounské péče. Oproti tomu rodiče dítěte plní svou vyživovací povinnost k rukám úřadu. Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu a jedině soud může rozhodnout o jejím zrušení. Může tak učinit pouze ze závažných důvodů, vždy musí ale pěstounskou péči zrušit, když o to požádá pěstoun. Pěstounská péče zaniká dnem dosažení zletilosti dítěte.

V případě této formy náhradní rodinné výchovy není vyloučen kontakt dítěte s biologickou rodinou. Tento kontakt je podporován, pokud není v rozporu se zájmy dítěte. Současná právní úprava pěstounům stanovuje povinnost udržovat, prohlubovat a rozvíjet sounáležitost dítěte s rodiči a umožnit styk rodičů a dítěte. (Bubleová, 2013)

Ráda bych upozornila na dokument Dohoda o výkonu pěstounské péče. Tento dokument upravuje podrobnosti ohledně výkonu práv a povinností pěstounů. Dohoda musí být v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte a při jeho tvorbě se musí přihlížet k zájmům a potřebám dítěte i **pečujících osob** a **osob v evidenci**. **Osobou pečující** rozumíme fyzickou osobu odpovědnou za výchovu dítěte a současně je pěstounem, nebo byla pěstounem do dosažení zletilosti dítěte. A **osobou v evidenci** je fyzická osoba, která je vedena v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu. (Bubleová, 2013)

2.4.1 Pěstounská péče na přechodnou dobu

V našem právním řádu je zakotven institut pěstounské péče na přechodnou dobu. Smyslem pěstounské péče na přechodnou dobu je poskytnout okamžitou pomoc ohroženým dětem a zajistit jejich rychlejší cestu do náhradní rodiny. Tento institut ale přináší větší nároky na pěstouny, kdy je třeba zdůraznit a ošetřit jasně danou dočasnost takovéto péče. Krajský úřad vede pro účely zajištění pěstounské péče pro dítě na přechodnou dobu evidenci osob, které mohou tuto péči vykonávat. Osoby vedeny v této evidenci musí být připraveny přijmout v případě potřeby dítě do pěstounské péče, za což jim náleží pravidelná měsíční odměna.

Na základě návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí, může soud svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám ve zvláštní evidenci a to na dobu:

- a) po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat (jedná se o důvody zdravotní, z důvodů výkonu trestu odnětí svobody a dalších),
- b) po jejímž uplynutí lze dát souhlas rodiče s osvojením,
- c) do nabytí právní moci rozhodnutí soudu o tom, že souhlasu rodičů k osvojení není třeba. (Bubleová, 2013)

Z tohoto důvodu je kladen ještě větší důraz na výběr vhodných pěstounů. Účelem této péče je poskytnout rodičům čas, aby si mohli upravit své poměry tak, aby byli znovu schopni převzít dítě do své péče, nebo aby se pro dítě našla jiná stabilní rodina.

2.4.2 Výzkum pěstounských rodin v letech 1999-2001

Do kapitoly Pěstounské péče jsem se rozhodla dát i tuto podkapitolu, jelikož chci ukázat, jak to v pěstounských rodinách opravdu funguje a jak jinak toto zjistit, než z výzkumu, ve kterém odpovídali lidé, kteří se s tím každodenně potýkají. V této části své práce čerpám z dat, která byla zveřejněna v časopise Náhradní rodinná péče. V článku "Výzkum pěstounských rodin - co ukázaly rozhovory" (Sobotková, 2003) jsou popsány výsledky psychologického výzkumu pěstounských rodin v rámci olomouckého občanského sdružení Isis a brněnského Sdružení pěstounských rodin v letech 1999-2001. Rozhovorů se zúčastnilo 44 úplných pěstounských rodin a 6 neúplných pěstounských rodin (pouze s pěstounkou). Výzkum byl zaměřen na důležité otázky života pěstounských rodin, jejich zkušenosti a názory.

Jednou z otázek byl zjišťován motiv pěstounství. Právě aspekt motivace bývá jedním z hlavních faktorů ovlivňující následné fungování náhradní rodinné péče. Z výzkumu vyplývá, že nejčastější podněty k rozhodnutí pro pěstounskou péči jsou síla vychovat další děti a poskytnout pomoc potřebným dětem. Dalším významným motivem je bezdětnost. Některé rodiny raději zažádají o svěřeni dítěte do pěstounské péče, než o osvojení, protože proces osvojení bývá provázen dlouhými čekacími lhůtami. A dále se řešil rozdíl mezi rodičovstvím psychologickým a biologickým. Na tento dotaz mohly nejlépe reagovat rodiny, které mají možnost srovnání - tedy starají se o děti vlastní a zároveň mají děti v pěstounské péči. Tyto rodiny se vyjádřily, že psychologické rodičovství je pro ně obtížnější. Obzvláště v případě, kdy je do rodiny přijímáno starší dítě, protože zde chybí fáze dotýkání a mazlení, která je typická pro raný věk dětí a usnadňuje proces sbližování se. Tito pěstouni také uvedli, že mají občas tendence mít na přijímané dítě "měkčí normy", protože je litují. To pak logicky způsobuje rozepře mezi dětmi vlastními, přijímanými a rodiči.

2.5 Poručenství

Do péče poručníka jsou svěřovány děti, které by mohly být osvojeny, ale z různých důvodů se pro ně nenajde osvojitel. Poručníka ustanoví dítěti soud z těchto důvodů, jestliže rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven, nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Jestliže poručník o dítě osobně pečuje, tak mu náleží hmotná podpora od státu. Poručník je zákonným zástupcem dítěte. V případě, kdy nemůže být poručníkem fyzická osoba, ustanoví soud poručníkem orgán sociálně-právní ochrany dětí. Ze zákona mezi poručníkem a dítětem nevzniká takový vztah, jaký je mezi rodičem a dítětem. Soud ustanoví poručníkem především tu osobu, kterou doporučili rodiče. V situaci, kdy nebyl nikdo takto doporučen, ustanoví soud poručníkem někoho z příbuzných anebo osob blízkých dítěti, nebo jeho rodině, popřípadě jinou fyzickou osobu. Poručník podává soudu zprávy o poručenci, zpravidla v ročních intervalech. Jakékoliv rozhodnutí poručníka v podstatné věci týkající se dítěte vyžaduje schválení soudem. Stejně jako je tomu v případě pěstounské péče tak i u poručenství se uzavírá s obecním úřadem s rozšířenou působností, s krajským úřadem nebo s pověřenou osobou také Dohoda o výkonu pěstounské péče. (Bubleová, 2013) Zájemců o osvojení je sice více než zájemců o pěstounskou péči, často se však stává, že osvojitelé chtějí přijímat pouze malé a zdravé děti. Z tohoto důvodu není třeba nahlížet na tyto osvojitele negativně, jelikož vycházejí ze svých možností a schopností.

2.6 Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče

Podle článku Formy náhradní rodinné péče (Ministerstvo práce a sociálních věcí, © 2013) je jednou z možností, které zákon o rodině upravuje je svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby, než rodiče, o kterém může soud rozhodnout, vyžaduje-li to zájem dítěte a fyzická osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte souhlasí. Při výběru vhodné osoby dá soud přednost zpravidla příbuznému. V případě, že nelze rodičům stanovit vyživovací povinnost, tak není možné dát dítě do této formy péče. Při rozhodnutí o svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče soud vždy vymezení rozsah jejich práv a povinností k dítěti. Zejména se jedná o povinnost zajištění péče o dítě a zastupování dítěte v běžných záležitostech. V případě této formy výchovy

trvá nadále vyživovací povinnost rodičů k dítěti. Rodiče by měli platit výživné právě k rukám fyzické osoby, která se o dítě stará. Neurčí-li soud jinak zůstává rodičům zachována rodičovská zodpovědnost k dítěti a rodiče jsou nadále jeho zákonnými zástupci.

V kapitole Rodinné formy náhradní rodinné péče jsem vymezila všechny druhy péče, které náhradní rodinná péče poskytuje. A v následující kapitole se zaměřím na ústavní formy náhradní rodinné péče.

3 Ústavní formy náhradní rodinné péče

Třetí a poslední kapitola teoretické části je věnována ústavním formám náhradní rodinné péče. Zaměřím se na její historii, na důvody, proč se dítě dostane do této formy náhradní rodinné péče a blíže specifikuji dětský domov, který má návaznost na praktickou část bakalářské práce.

3.1 Historie ústavní péče

Ústavní péče se historicky zabývá dětmi opuštěnými, je spojena s řešením chudoby, zanedbáváním dětí a jejich zneužíváním. Řeší otázky delikvence mládeže a péče o děti postižené. Dříve se zaměřovala také na děti nemanželské. V mnoha zemích se stavěly ústavy v odlehlých regionech a venkovských oblastech, co nejdále od běžného světa. Ve Velké Británii došly tyto názory tak daleko, že se mnoho tisíc dětí z ústavu převáželo do jiných zařízení v zámořských koloniích, podobně jako byli odvázeni britští trestanci. (Chakrabarti, Hill, 2000) Instituce jako sirotčince, dětské domovy nebo internátní školy hrály v péči o ohrožené děti v 19. a částečně ve 20. století hlavní roli. Ústavy byly spravovány státem nebo organizacemi, které měly charitativní nebo křesťanské poslání. Vezměme v potaz, že prostředí velkých ústavů s několika stovkami svěřenců mělo daleko k individuální práci s jedincem, v některých ústavech byly podmínky k životu velice špatné. (UNICEF,2003)

Po vzniku Československa, tedy v první čtvrtině 20. století, se u nás v oblasti ochrany dětí začínají zavádět novější postupy. Důležitou úlohu sehrály okresní komise péče o mládež. Je zajímavé, že se jednalo o dobrovolné a dobročinné organizace, které byly financovány z darů a sbírek a stát se na jejich existenci podílel minimálně. (Bubleová a kol., 2011) První kojenecký ústav pro malé děti u nás vznikl v roce 1922 a nesl název Nemocnice a útulek spolku Čs. Ochrany matek a dětí v Praze Krči. Do ústavu se přijímaly děti opuštěné či osiřelé a děti nemocné. Kojenecké ústavy byly od počátku úzce propojeny se zdravotní péčí, což prakticky přetrvává do dnes. (Zeman a kol., 2009)

Ačkoli byly ústavy pevnou součástí tehdejších opatření na ochranu dětí, začaly se stále více prosazovat názory, které upozorňovaly na negativní vliv institucionalizace

na vývoj dítěte a s tím spojené požadavky na nutnost změn prostředí v ústavech. Začalo docházet k pomalému a postupnému odklonu od častého umístování dětí do velkých ústavů. Děti zde neměly možnost navázat blízký vztah s pečovatelem. Navíc pobývaly v ústavech dlouhou dobu, někdy až do své dospělosti. To mělo za následek, že se jako dospělí jedinci často nedokázali začlenit do společnosti a měli větší problémy s udržení partnera, s péčí o vlastní děti, vyskytovaly se u nich poruchy chování, nebo také zvýšená kriminalita. (Matějček, Bubleová a kol., 1997) Změny vyvrcholily přijetím Úmluvy o právech dítěte v roce 1989. V té době kulminuje snaha o vytvoření lepších životních podmínek pro děti a v případě nutnosti o umístování v náhradních rodinách nebo v menších individualizovaných zařízeních.

3.2 Základní informace o ústavní péči

Ústavní péče je výchovné opatření, které nařídí soud, jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena. Je určena pro děti od narození do dosažení dospělosti, popřípadě do dokončení přípravy na budoucí povolání (nejdéle však do 26 let).

Mezi důvody přijetí dětí do ústavní péče patří:

- a) **Zdravotní důvody** - jednak ze strany dítěte (nutnost trvalé či dlouhodobé zdravotní a ošetrovatelské péče) a jednak je příčina na straně rodičů (hospitalizace matky, pobyt matky v léčebně), když by jinak mohl žít v rodině.
- b) **Sociální důvody** - všechny důvody, které vedly k umístění dítěte do ústavní péče, ačkoliv by jinak mohlo vzhledem ke svému zdravotnímu stavu žít v rodině (matka ve výkonu trestu, týrání).
- c) **Sociálně-zdravotní důvody** - situace, kdy dítě pro své postižení nemůže vyrůstat v rodině, i když nevyžaduje ošetrovatelskou péči (dítě odložené rodiči pro své postižení). (Bruthansová, 2005)

Ústavní výchova je upravena zákonem č. 383/2005 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. A právě z tohoto zákona budu v následujících podkapitolách vycházet. V České republice spadají zařízení, ve kterých je prováděn výkon ústavní výchovy do kompetence tří resortů.

Do kompetence Ministerstva zdravotnictví spadají:

- Dětská centra
- Dětské domovy pro děti do 3 let

Do kompetence Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy spadají:

- Diagnostické ústavy
- Dětské domovy
- Dětské domovy se školou
- Výchovné ústavy

Do kompetence Ministerstva práce a sociálních věcí spadají:

- Domovy pro osoby se zdravotním postižením

Mluvíme-li o ústavní péči zaměřené na pomoc dítěti, mnohem častěji se u nás setkáváme s pojmem ústavní výchova. Jedná se o právní pojem. Ústavní výchova se řadí mezi opatření, která nařizuje soud. Děje se tak především v případech, kdy je výchova dítěte vážně ohrožena, nebo narušena a jiná dříve účinná opatření nevedla k nápravě, nebo jestliže z jiných vážných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit. Je zřejmé, že chápání obou pojmů – ústavní péče a ústavní výchova je odlišné, nejedná se tedy o synonyma. Chápání pojmu ústavní péče tak můžeme považovat za širší, ústavní výchova je její součástí. (Sychrová, 2014)

3.3 Dětské domovy pro děti do 3 let a dětská centra

Na základě schválení zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách jsou od 1.4.2011 kojenecké ústavy považovány za dětské domovy pro děti do 3 let. V České republice se v dnešní době můžeme setkat jak s pojmem dětský domov pro děti do 3 let, tak i s názvem dětské centrum. Dětský domov je zařízení pro děti, které nemají možnost vyrůst v rodině, a to proto, že rodinu nemají, nebo pro to, že rodina není schopna, či ochotna se o ně postarat (tzv. sociální sirotci). V zemích našeho kulturního okruhu vysoce převažují sociální sirotci nad sirotky faktickými. Mezi sociálními sirotky se stále více objevují děti s postižením, jelikož rodiče o ně odmítají pečovat. (Matoušek, 2008) Dětská centra jsou zdravotnická zařízení, která poskytují interdisciplinární péči dětem, jakkoliv ohroženým ve svém vývoji a také jejich rodinám. Dětské centrum nabízí pro své klienty péči v dětském domově a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Jedná se o zařízení, která poskytují ambulantní i lůžkovou část. Působí zde řada odborníků – speciální pedagog, terapeut, pediatr, psycholog atd. Úkolem dětský center je především terapie, poradenství, sociálně-právní ochrana, zdravotní a sociální prognóza. Mezi výhody dětského centra patří centralizace péče, její komplexnost a flexibilita. Snahou dětský center je i součinnost s mnoha dalšími subjekty, které se snaží najít dětem vhodnou formu náhradní rodinné péče, či účinně pomoci revitalizovat původní biologickou rodinu.

Většina dětských center také poskytuje krátkodobé pobyty pro:

- kojící matky v sociální tísní
- těhotné ženy před utajeným porodem
- adoptivní rodiče a pěstouny v rámci navazování kontaktů s dítětem

3.4 Dětský domov

Dle článku Formy náhradní rodinné péče (Ministerstvo práce a sociálních věcí, ©2013) plní dětský domov zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Do dětského domova mohou být umisťováni děti od 3 do 18 let. V dětském domově mohou zůstat děti na základě smlouvy s vedením zařízení až do ukončení přípravy na budoucí povolání (max. do 26 let). Do dětského domova se také umisťují nezletilé matky s jejich dětmi. Děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Základní organizační jednotku tvoří skupiny o 6 - 8 dětech. A každý dětský domov má 2 - 6 takových skupin. V současné době je většina dětských domovů tzv. rodinného typu.

3.4.1 Dětský domov Pardubice

V praktické části své bakalářské práce budu vést rozhovory s dětmi z Dětského domova v Pardubicích. V této podkapitole bych tedy chtěla blíže charakterizovat toto zařízení.

Podle Vnitřního řádu (Dětský domov Pardubice, ©2018) je dětský domov v Pardubicích zařízení, jehož účelem je zajišťovat nezletilé osobě, a to zpravidla ve věku od 3 do 18 let, případně zletilé osobě do 19 let, na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo o předběžném opatření náhradní výchovnou péčí, jinak poskytovanou osobami odpovědnými za výchovu v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání. Dětský domov může na základě žádosti poskytovat plné přímé zaopatření zletilé nezaopatřené osobě po ukončení výkonu ústavní výchovy, připravující se na budoucí povolání, nejdéle však do věku 26 let, podle smlouvy uzavřené mezi nezaopatřenou osobou a zařízením, nejpozději do jednoho roku od ukončení ústavní výchovy. Dětský domov dále zajišťuje odpovídající vzdělávací, terapeutický a sociálně-rehabilitační program. V dětském domově je pět rodinných skupin. O zařazení dítěte do příslušné rodinné skupiny rozhodne, na základě návrhu vedoucí vychovatelky, ředitel. Sourozenci se zařazují do jedné rodinné skupiny, výjimečně je možné zařadit je do různých rodinných skupin, zejména z výchovných důvodů. Dětský domov Pardubice pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Dále spolupracuje s rodinou dítěte a poskytuje ji

pomoc při zajišťování záležitostí týkajících se dítěte, včetně rodinné terapie a nácviku rodičovských a jiných dovedností nezbytných pro výchovu a péči v rodině.

Zřizovatelem Dětského domova Pardubice je Pardubický kraj. Statutárním orgánem je ředitel, který je jmenován Radou Pardubického kraje a zodpovídá za provoz dětského domova.

Děti školního věku navštěvují základní školy v Pardubicích, zejména Základní školu Pardubice Bratranců Veverkových, Základní školu Pardubice - Spořilov a Speciální mateřskou školu, základní školu a praktickou školu Pardubice. Pokud nově přijaté dítě již navštěvuje již jinou základní školu v Pardubicích a nechce ji změnit, přistupuje se k výběru školy individuálně a s respektem neměnit přecházejícímu dítěti školu a třídu. Mládež, která ukončila povinnou školní docházku, dojíždí do středních škol a učilišť, kde se připravují na budoucí povolání. S výběrem vhodné školy pomáhají dětem, dle jejich schopností a zájmů vychovatelé, případně i zákonní zástupci. Přípravě do školy je denně vymezen vhodný a přiměřený čas dle věku a schopností dětí. Vychovatelé dohlíží na správné vypracování domácích úkolů, na doplňování a procvičování učiva, na přípravu pomůcek a potřeb do školy, sledují prospěch a chování dětí na všech stupních vzdělávání. Udržují pravidelný kontakt se školami, účastní se třídních schůzek.

3.5 Dětský domov se školou

Článek Formy náhradní rodinné péče (Ministerstvo práce a sociálních věcí, ©2013) hovoří o tom, že dětský domov se školou je zařízení určené pro děti a mladistvé, které mají nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovu. Dále je určen pro nezletilé matky, které mají nařízenou ústavní nebo ochranou výchovu. Do tohoto typu zařízení mohou být umisťováni děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Pokud nastane situace, že v průběhu povinné školní docházky pominuly důvody pro zařazení dítěte do školy zřízené při dětském domově, je dítě na základě žádosti ředitele dětského domova se školou zařazeno do školy, která není součástí dětského domova se školou.

3.6 Další zařízení

Dle článku Zařízení ústavní výchovy (Sociální práce, ©2008) je **výchovný ústav** typ zařízení, kde je poskytnuta péče dětem starším 15 let, které mají vážné poruchy chování. Do výchovných ústavů jsou umisťovány mladistvé osoby se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě, které je mladší 15 let věku, má-li nařízenou ochrannou výchovu a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že není možné, aby bylo umístěno v dětském domově se školou. Dalším typem zařízení je **diagnostický ústav**, který slouží k psychologické diagnóze dětí, k jejich výchově a péči o ně. Jedná se o zařízení, do kterého se dostávají děti s poruchami sociálního chování. Zařízení plní dle potřeb dítěte úkoly: diagnostické, vzdělávací, terapeutické, výchovné a sociální, organizační a koordinační. Diagnostický ústav na základě výsledků všech těchto úkolů zpracuje komplexní zprávu s návrhem specifických a vzdělávacích potřeb. Pobyt zde trvá 8 týdnů. Posledním typem zařízení je **domov pro děti se zdravotním postižením**. Do těchto zařízení jsou umisťováni jedinci handicapovaní, zejména s těžším mentálním postižením nebo s kombinací smyslového, tělesného či mentálního postižení. Jedná se o jedince, kteří nemohou žít v rodině, k čemuž mohou být různé důvody (např. nutná odborná zdravotní péče).

V této poslední kapitole teoretické části bakalářské práce jsem vymezila historii ústavní péče, základní informace o ústavní péči, jaká máme zařízení u této formy náhradní rodinné péče. V metodické části celé práce jsem vymezila základní pojmy - význam rodiny pro dítě a jaké by měla splňovat funkce vůči dítěti. Zabývala jsem se tématem, co nastává ve chvíli, kdy rodina selže a musí zasáhnout orgán státní správy a jak se poté dále postupuje s rodinou a dítětem. V závislosti na konkrétní sociální situaci dítěte umožňuje systém zvolit pro dítě nejvhodnější formu náhradní výchovy. Dále jsem vymezila rodinné formy náhradní rodinné péče, jejichž historie u nás sahá na počátek 16.století. Dále bych chtěla navázat metodickou částí práce, která se bude zabývat právě touto formou náhradní rodinné péče. Bude se jednat o zařízení dětský domov v Pardubicích, kde mi vyšli vstříc ohledně mého výzkumu pro účely této bakalářské práce.

4 Metodická část

V metodické části bakalářské práce budu vést rozhovory s dětmi z dětského domova v Pardubicích. V této části se budu zabývat právě dětským domovem a to z důvodu návaznosti na teoretickou část práce, jelikož se jedná o jednu z forem ústavní péče, kterou jsem již charakterizovala.

4.1 Výzkumná otázka, hlavní výzkumný cíl a dílčí cíle, transformace dílčích cílů do výzkumných otázek

Cílem je získat, analyzovat a vyhodnotit informace o dětech, které jsou svěřeny do ústavní péče v Dětském domově v Pardubicích. Především budu zkoumat, jaké ambice a plány mají děti do budoucího života. Setkala jsem se s názory, že děti z dětských domovů nejsou dostatečně připravovány a motivovány pro svůj budoucí život. V dnešní době stále existují názory, že ústavní péče je již nepotřebná. Faktem ale je, že člověk, který opouští dětský domov, má před sebou obtížnou situaci a netýká se to jen finančního hlediska. Hlavní výzkumná otázka (HVO) tedy zní: **Jaké ambice a plány má dítě v dětském domově do budoucna a jak hodnotí podporu pečujících osob v tomto směru?** Na základě hlavního výzkumného cíle jsem si stanovila následující dílčí cíle (DC):

DC 1: Identifikovat, jak tráví volný čas osoby, které jsou svěřeny do ústavní péče v dětském domově.

DC 2: Identifikovat schopnost osob, které jsou svěřeny do ústavní péče v dětském domově, orientovat se v praktickém životě.

DC 3: Identifikovat, jaké představy a plány do budoucna mají osoby, které jsou svěřeny do ústavní péče v dětském domově.

DC 4: Identifikovat, jaké vztahy mají osoby svěřené do ústavní péče v dětském domově, vůči ostatním osobám v dětském domově a vůči ostatním osobám v jejich životě.

DC 5: Identifikovat, jak se osoby, svěřené do ústavní péče v dětském domově, vzdělávají a kdo je ve zdělávání podporuje.

Tabulka č. 1 Transformační kroky a zpředmětnění výzkumných otázek

Dílčí cíl	Výzkumná technika	Zdroj zjištění (nositel informací)	Otázky do rozhovoru/kategorie
DC1	Polostrukturovaný rozhovor	Osoby svěřené do ústavní péče v dětském domově.	1) Kde trávíte svůj volný čas?
			2) Co děláte ve svém volném čase?
			3) Trávíte svůj volný čas sám, nebo s někým?
DC2	Polostrukturovaný rozhovor	Osoby svěřené do ústavní péče v dětském domově.	4) Za co utrácíte kapesné?
			5) Kdybyste vyhrál milion korun, za co byste ho utratil?
			6) Máte přehled o cenách - víte kolik stojí chleba a garsonka v Pardubicích?
			7) Umíte si uvařit, vyprat a celkově se o sebe postarat?
DC3	Polostrukturovaný rozhovor	Osoby svěřené do ústavní péče v dětském domově.	8) Plánujete dodělat školu?
			9) Jakou školu chcete studovat?
			10) Plánujete jít na vysokou školu?
			11) Jaké povolání chcete vykonávat?
			12) Jaké plány a ambice máte do budoucna?
			13) Ovlivňuje Vás v plánech do budoucna prostředí, ve kterém jste žil, než jste přišel do dětského domova?
			14) Ovlivňuje Vás v plánech do budoucna, že jste v dětském domově?
DC4	Polostrukturovaný rozhovor	Osoby svěřené do ústavní péče v dětském domově.	15) Kdo je pro Vás autorita?
			16) Kdo je Vaše největší životní opora?
			17) S kým řešíte otázky spojené s Vaší budoucností?
			18) Kolik máte přátel?
			19) Jak vycházíte s ostatními osobami v dětském domově?

DC5	Polostrukturovaný rozhovor	Osoby svěřené do ústavní péče v dětském domově.	20) Kolik hodin denně trávíte učením?
			21) Učíte se rád, nebo jste někým nucen se učit?
			22) Jaké máte známky a prospěch ve škole?
			23) Podporuje Vás ve vzdělávání osoba, která o Vás pečuje?

Zdroj: vlastní výzkumné šetření

4.2 Použitá strategie, metody a techniky

Sociální práce je obor, který upřednostňuje zejména z důvodu pochopení hloubky a rozsahu dané problematiky, kvalitativní výzkum. Podle mě totiž nelze sociální důsledky změřit v číselné řadě. Zvolila jsem tedy proto metodu kvalitativního výzkumu. „*Na začátku výzkumného procesu je pozorování, sběr dat, Pak výzkumník pátrá po pravidelnostech existujících v těchto datech, po významu těchto dat, formuluje předběžné závěry a výstupem mohou být nově formulované hypotézy nebo nová teorie.*“ (Disman, 2000) Mezi kladné stránky tohoto druhu výzkumu je získání podrobnějšího popisu a náhled na danou problematiku přímo tím daným jedincem. Nevýhodou kvalitativního výzkumu je, že získané znalosti nemusí být zobecnitelné na populaci a do jiného prostředí. Musíme brát i v potaz to, že výsledky mohou být ovlivněny i subjektivním pohledem výzkumníka.

V bakalářské práci jsem využila metody dotazování a pozorování. Hlavní metodu sběru dat v empirickém dotazování tvoří naslouchání vyprávění, kladení otázek lidem a získávání jejich odpovědí. (Hendl, 2005) Metodu dotazování jsem použila společně s metodou pozorování. V bakalářské práci jsem využila polostrukturované dotazování, které má definovaný účel, určitou osnovu a vyznačuje se i velkou pružností celého procesu získávání informací.

Pro techniku rozhovoru jsem se rozhodla záměrně, jelikož pro získávání dostatečného množství informací od informantů, je tato technika podle mě nejlepší. Při rozhovoru si lze ověřit, zda informanti otázkám skutečně porozuměli tak, jak měli.

Musíme myslet na to, že ne každý informant nám vždy pravdivě odpoví. Zároveň však informanti vnášejí do rozhovoru své subjektivní názory a pohledy na danou problematiku. Technika polostrukturovaného rozhovoru obsahuje přesné schéma, které je pro tazatele závazné. Schéma specifikuje okruhy otázek, na které se budu ptát. Obvykle je možné zaměňovat pořadí otázek (Miovský, 2006) Pro polostrukturovaný rozhovor jsem zvolila 23 otázek. Otázky jsem řadila tak, aby se to informantovi, již od začátku nezdálo až příliš osobní. Otázky jsem tedy seřadila od nejméně intimních až po intimnější. Otázky byly rozděleny do 5 okruhů s tím, že se otázky zaměřovaly, jak na minulost, současnost tak i budoucnost. Okruhy se týkaly témat trávení volného času, schopnosti orientovat se v praktickém životě, představám a plánům do budoucna, vztahům a vzdělávání.

4.3 Charakteristika zkoumaného vzorku, etické problémy spojené s výzkumem

Dlouho jsem zvažovala, jakým způsobem vybrat zkoumaný vzorek informantů pro rozhovor. Stanovila jsem si kritéria, kterými byl jednak, aby byli umístěni do ústavní péče dětského domova v Pardubicích a druhým kritériem byl věk informantů. Stanovila jsem si, že chci, aby informantům bylo v rozmezí 14-16 let věku. Zkoumaný vzorek jsem si tedy vybírala záměrným výběrem, což znamená, že informanti musí splňovat specifikovaná kritéria a jsou ochotni se do výzkumu zapojit. Všichni informanti tato kritéria splnili. Oslovila jsem celkem 5 informantů, z nichž mi všichni rozhovor poskytl. Identifikace informantů je uvedena v tabulce č. 3. Jedná se o informanty, kteří jsou umístěni v dětském domově v Pardubicích.

V průběhu zpracování bylo provedeno šetření v oblasti původu dětí, věku dětí a důvod pro umístění do ústavní formy náhradní rodinné péče. V tuto chvíli se dostáváme k nejvýznamnějšímu etickému problému, což je ochrana osobních údajů. Proto bylo samotné šetření vedeno pouze v možném omezeném rozsahu z důvodu ochrany dětí a údajů o osobách v souvislosti se zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů. K tomuto šetření nelze doložit konkrétní dokumenty, nelze doložit lékařské zprávy a ani skutečnosti, podle kterých by bylo možné jakýmkoliv způsobem ustanovit osobu svěřenou do ústavní péče a dalších osob. Veškeré informace o těchto osobách spadají do

již zmiňované ochrany údajů. Chtěla bych upozornit, že rozsah informací je zobecněn a jsou uvedeny pouze takové skutečnosti, které jsou možné se souhlasem zúčastněných osob v rámci bakalářské práce publikovat.

Tabulka č. 2 Charakteristika výzkumného vzorku pro polostrukturovaný rozhovor

Kód informanta	Věk	Délka pobytu v dětském domově (v letech)	Pohlaví
A	15	2	muž
B	16	5	muž
C	15	2	žena
D	16	1	žena
E	16	7	žena

Zdroj: vlastní výzkumné šetření

4.4 Organizace a průběh vlastního výzkumného šetření

Rozhovory probíhali přímo v dětském domově v Pardubicích. Nejdříve jsem své připravené otázky konzultovala s vrchní paní vychovatelkou. Tato konzultace proběhla zhruba týden před schůzkou se samotnými informanty. Během této konzultace jsem byla paní vychovatelkou upozorněna na to, že nemám vhodně řazené otázky. Začínala jsem otázkami na vzdělávání a vztahy, tyto otázky jsem zařadila nyní až na konec rozhovoru. Na začátek rozhovoru jsem tedy zařadila otázky na volnočasové aktivity a na schopnost orientovat se v praktickém životě. Poté jsem zařadila otázky na představy a plány do budoucna a následují teprve otázky na vzdělávání a vztahy. Definitivní seznam a sled otázek uvádím v tabulce č. 1: Transformační kroky a zpředmětnění výzkumných otázek.

Vytipované děti pro rozhovor jsem oslovila během své návštěvy v dětském domově. Seznámila jsem je s cílem výzkumu a požádala o rozhovor. Při udělení souhlasu jsme si domluvili konkrétní datum provedení rozhovoru. Tyto rozhovory probíhaly v rozmezí únor - březen 2018 v herně dětského domova. Herna je vybavená

stolem na ping pong, hračkami a hrami. Dále jsou v místnosti celkem tři pohodlné sedací soupravy a tři stoly se židlemi. Vzhledem k tomu, že se jedná o hernu, působí místnost příjemným dojmem. Útulnost místa umocňují ještě doplňky, které tvoří obrázky, co kreslily děti a různé předměty, za které jsou také zodpovědné šikovné ruce dětí. Po příchodu informanta jsem mu nabídla možnost vybrat si, kam se posadí. Zda preferuje zády ke dveřím či k oknu. Nabídla jsem občerstvení a vodu. Seznámila jsem jej se svým studiem na Univerzitě Hradec Králové, s cílem výzkumu a organizací rozhovoru. Poskytla jsem psanou osnovu rozhovoru včetně samotných otázek, aby měl možnost si otázky podrobně prostudovat. Před začátkem každého rozhovoru byly děti ujištěny o anonymitě. Zároveň jsem se také představila a zeptala se na souhlas se zapisováním stručných poznámek našeho rozhovoru. Nikdo z respondentů nebyl proti. Mé rozhovory probíhaly vždy v příjemné atmosféře. Napsané poznámky jsem si následně přepsala podle svých potřeb a následně analyzovala. Upozornila jsem děti, že pokud se vyskytne otázka, na kterou nechtějí odpovídat, mají na to samozřejmě právo. Abych se ale tomu, že nechtějí odpovídat, co nejvíce vyhnula, tak jsem jednotlivé otázky podávala v průběhu rozhovoru nenásilnou formou. Činila jsem tak i z důvodu respektování soukromí těch, kteří byli ochotni se podělit o intimní záležitosti svého života. Zároveň jsem užívala doplňující otázky. Dále jsem každé dítě upozornila, že pokud mu nebude nějaká otázka jasná, tak se může zeptat, jak tento dotaz myslím. Dále již navazoval samotný rozhovor.

4.5 Interpretace dílčích cílů výzkumu

V následující podkapitole se budu jednotlivým dílčím cílů věnovat postupně. Nejdříve bude následovat vymezení dílčího cíle a poté bude interpretace polostrukturovaných rozhovorů s informanty.

DC 1: Identifikovat, jak tráví volný čas osoby, které jsou svěřeny do ústavní péče v dětském domově.

Při zkoumání DC1 jsem si nemohla nevšimnout, že ani jeden informant netráví skoro žádný volný čas sám. Pokaždé ho tráví s kamarády, nebo rodinou. Informant A

tráví svůj volný čas s tím, kdo se zrovna nachází v jeho blízkosti. Potřebuje svůj volný čas trávit s někým a jemu v podstatě jedno, kdo to je. Informant B tráví volný čas nejraději hraním počítačových her s kamarády, ale stěžuje si na omezení času, který smí strávit hraním her na počítači. Informant C se vymyká trávením volného času, jelikož se v dětském domově hodně nudí, tak svůj čas využívá většinou tak, že pomáhá ostatním dětem, nebo sociálním pracovnícům. Informant C je jediný, kdo se zmínil o tom, že pomáhá ostatním dětem z dětského domova s učením do školy. Informant D je hodně vázán na osoby z místa, odkud pochází. Svůj čas tráví nejraději se svými kamarády, se kterými se stýkal ještě před umístěním do dětského domova. Mezi aktivity informanta E patří pouze kamarádi, žádné ostatní aktivity ho nezajímají. Dle mého výzkumu informanti A,B,C,D,E došli ke shodě, že ve volném čase rádi navštěvují hernu v dětském domově.

DC 2: Identifikovat schopnost osob, které jsou svěřeny do ústavní péče v dětském domově, orientovat se v praktickém životě.

Výsledek dalšího šetření byl orientován na schopnost orientovat se v praktickém životě. Své kapesné utrácejí všichni informanti za věci, které jsou jen pro jejich potřebu. Jedná se především o jídlo a sladkosti. Informant B je kuřák a ten jediný přiznal, že utrácí kapesné i za cigarety. Informant C se vždy prý rozmyslí, zda tu danou věc opravdu potřebuje, jelikož většinu svého kapesného se snaží ušetřit. Už ale neodpověděl na otázku, co má s našetřenými penězi dále v plánu.

Další podotázka tohoto celku byla věnována výhře milionu korun. Informant A by si ponechal třicet tisíc korun a zbytek peněz by rozdělil mezi svou rodinu. Informanti B,E by si pořídili byt, či dům. Informant D by si koupil menší farmu se zvířaty, kde by hospodařil. Pouze informant C by peníze neutratil a šetřil by je dále do budoucna.

Následující podotázka se týkala přehledu o současných cenách. Informanti A a D odpověděli pouze, že přehled mají a dále se o tom bavit nechtěli. Delší odpovědi jsem se dočkala u informanta B, který dokázal odpovědět, že pronájem bytu se pohybuje mezi 9-11 tisíci korunami. Přesnou představu o současných cenách na trhu mají

informanti C a E. Ti přesně dokázali odpovědět na tuto otázku. S přesností odpověděli, kolik se pohybuje cena za chleba, ale i za kolik se dá pořídit garsonka v Pardubicích.

V podotázce, zda zvládají domácí práce, či jestli by se o sebe dokázali postarat, odpověděli informanti A,B,C,D, že ano, ale nedokázali odpovědět jak. Pouze informant E uvedl, že veškeré domácí práce se naučil v dětském domově a dle svého uvážení by se dokázal sám o sebe postarat.

DC 3: Identifikovat, jaké představy a plány do budoucna mají osoby, které jsou svěřeny do ústavní péče v dětském domově.

Informanti A,B,C,D,E se shodli, že chtějí dokončit své vzdělání, které je ukončeno výučním listem. Pokračovat ve studiu na střední škole, či vysoké škole nikdo z nich neplánuje. Rádi by vykonávali povolání, na které se teď připravují, i v budoucnosti. Mezi budoucí plány informanta A patří dostudovat svůj obor (kuchař,číšník) a otevřít si vlastní restauraci. Informant B studuje na tesaře a chtěl by se tím živit i v budoucím životě. Informant C si svou budoucí školu nevybírám. Podá si přihlášku na více oborů a podle toho, kam ho vezmou, tak to bude studovat a živit se tím. Nakonec sám ještě dodal, že kdyby si přeci jen mohl vybrat, kam chce jít, tak by se přiklonil k variantě oboru mlékař. Jen informant D by chtěl dále navázat na své dosavadní studium ještě jedním oborem, který je ale opět ukončen výučním listem. Tento informant by si ještě jako jediný chtěl udělat řidičský průkaz. Informant E studuje obor kadeřnice a tím by se chtěl i v budoucnu živit.

V podotázce, zda je v plánech do budoucna ovlivňuje prostředí, ze kterého přišli do dětského domova, odpověděli informanti B a D, že ano. Když jsem chtěla zda by mohli svou odpověď více rozvést, tak toho ani jeden nebyl schopen. Nedokážu ale říci, z jakého důvodu tomu tak bylo. Zbylí informanti A,C,E odpověděli, že je to nijak neovlivnilo.

V poslední podotázce tohoto dílčího cíle, zda informanty ovlivňuje v plánech do budoucna to, že jsou v dětském domově, odpověděli informanti B,D ano a více

odpověď nechtěli rozebírat. Informanti A,C,E odpověděli, že ovlivnění výchovou dětského domova nejsou, spíše to berou jako pomoc do budoucna.

DC 4: Identifikovat, jaké vztahy mají osoby svěřené do ústavní péče v dětském domově, vůči ostatním osobám v dětském domově a vůči ostatním osobám v jejich životě.

Pro všechny informanty je vždy autoritou dospělá osoba, která pochází z jejich široké rodiny a hlavně té dotyčné osobě musí věřit. Mezi největší životní opory informanti A,C,E opět uvedli jejich rodinu. Jediní informanti B,D uvedli, že žádnou životní oporu nemají. V podotázce kolik mají přátel, informanti A,B odpověděli, že mají přátel spoustu. Informanti C,D mají přátel málo, jelikož nejsou dle svých slov moc kamarádský typ člověka. Odpověď informanta E mě nutila k přemýšlení, proč takto odpověděl. Jeho odpovědí bylo: *"Přátelé se objeví a přátelé zmizí...nedá se to určit."* Jeho odpověď může naznačovat jeho postoj k nestálosti prostředí kolem něho. Co se týče vztahů dětí v dětském domově, tak dochází ke shodě informantů A,B,E. Uvádějí, že vztahy jsou dobré a s ostatními se dokážou bez problémů na všem domluvit. Informant C, že dokáže navázat vztahy pouze s mladšími dětmi, se staršími ne. Pouze informant D uvedl, že se nedokáže domluvit s nikým.

DC 5: Identifikovat, jak se osoby, svěřené do ústavní péče v dětském domově, vzdělávají a kdo je ve zdělávání podporuje.

V posledním dílčím cíli uvedli informanti A,B,D,E, že přípravě do školy na další den věnují přibližně jednu hodinu svého volného času a učení se věnují rádi. Informant C se nerad učí a nevěnuje ani chvilku svého času přípravě na školní den. Informanti B,C,D,E se shodli v bodě, že do učení je vždy musí přimět jejich klíčová teta, která je zároveň v učení podporuje a motivuje. Všichni v ní v tomto směru vidí velkou podporu. Informant A uvedl, že se do učení nutí sám, jelikož chce v životě něco dokázat a že když se nebude dobře učit, tak skončí špatně. Nutno ale podotknout, že tomuto tvrzení neodpovídá jeho prospěch, jelikož měl třikrát dostatečné hodnocení z hlavních

předmětů. V průměrném prospěchu se pohybují informanti B a C. Informant D,E uvedli svůj prospěch jako průměrný a jejich očima se zdá dostačující.

4.6 Výsledky dílčích cílů výzkumu a zodpovězení výzkumné otázky

V této podkapitole opět vymezím zadání jednotlivých dílčích cílů s tím, že bude následovat shrnutí výsledků právě zmíněných jednotlivých dílčích cílů. Na konci bude zodpovězení výzkumné otázky.

DC 1: Identifikovat, jak tráví volný čas osoby, které jsou svěřeny do ústavní péče v dětském domově.

Výsledek dílčího cíle 1 je ten, že informanti vyhledávají své vrstevníky, se kterými tráví svůj volný čas. Z výsledků vyplývá, že informanti A,B,C,D,E svůj volný čas tráví raději vždy s nějakou druhou osobou, že nechtějí být sami. Pouze informant C využívá svůj volný čas ku pomoci ostatním lidem. Informant D je stále silně vázán na místo, odkud do dětského domova přišel. Dle mého názoru je to způsobeno tím, že je v dětském domově jeden rok, což je nejméně ze všech informantů.

DC 2: Identifikovat schopnost osob, které jsou svěřeny do ústavní péče v dětském domově, orientovat se v praktickém životě.

Výsledek dílčího cíle 2 je takový, že své kapesné většinou utratí za jídlo a věci své osobní potřeby. Peníze z výhry by jen jeden informant spořil a tím si zajistil svou budoucnost. Ostatní informanti by peníze investovali do bydlení. A jen jeden informant by peníze přenechal své biologické rodině a sám si nechal jen malou část z výhry. Všichni informanti se shodli, že mají přehled o současných cenách na trhu a že by byli schopni v samostatném životě se o sebe postarat.

DC 3: Identifikovat, jaké představy a plány do budoucna mají osoby, které jsou svěřeny do ústavní péče v dětském domově.

Výsledek dílčího cíle 3 je, že všichni informanti studují odborné učiliště a na vysokou školu ani jeden z nich neplánuje jít. Informant D si chce rozšířit své znalosti dalším studiem oboru na odborném učilišti. Všichni mají pozitivní přístup k životu a ke své budoucnosti. Informanty B,D ovlivnilo v plánech do budoucna prostředí, ze kterého pochází. Všichni informanti považují za samozřejmou věc dokončení svého studia. Tři z pěti informantů berou ústavní péči v dětském domově, jako velkou šanci a pomoc do budoucna.

DC 4: Identifikovat, jaké vztahy mají osoby svěřené do ústavní péče v dětském domově, vůči ostatním osobám v dětském domově a vůči ostatním osobám v jejich životě.

Jako výsledek dílčího cíle 4 uvádím, že pro všechny informanty je autorita dospělá osoba, která je zároveň jejich rodinným příslušníkem. Pro informanty A,C,E je rodina i životní oporou. Informanti B,D prý žádnou životní oporu nemají, což může být následkem jejich minulosti a toho, že se zklamali v osobách, které se o ně měly být schopny postarat, ale nestalo se tak. V tomto ohledu budou muset zapracovat sociální pracovníci v dětském domově, kteří informantům musí ukázat, že v životě přijde někdo, kdo si znovu zaslouží jejich důvěru a tou osobou může být i jejich rodič, který se poučil ze svých minulých chyb, kterých se dopustil vůči jejich osobě. To, že informanti byli odebráni ze svých rodin je velice zasáhlo, čehož může být důkazem odpověď informanta E, jehož odpověď ohledně počtu přátel mě, jak jsem již zmínila výše, nutila k zamyšlení. Jeho odpověď naznačuje, že se již zklamal v osobách, kterým věřil a tak si raději neutváří další vazby, aby nebyl znovu zklamaný. Ve vztazích v dětském domově mezi dětmi dochází ve většině případů ke shodě. Děti se dokážou domluvit a nedochází mezi nimi ke střetům.

DC 5: Identifikovat, jak se osoby, svěřené do ústavní péče v dětském domově, vzdělávají a kdo je ve vzdělávání podporuje.

Ve výsledku DC 5 bych ráda vyzdvihla klíčové tety z dětského domova. Ty jsou pro informanty hnací silou ke vzdělávání. Každý den vynaloží tety mnoho úsilí, aby motivovaly informanty k dalšímu vzdělávání a přípravě na další školní den. Toto tvrzení samozřejmě všichni informanti odsouhlasili. Chtěla bych podotknout, že ani jeden informant nemá nadprůměrné hodnocení, co se školního prospěchu týče. Všichni se pohybují v průměrném prospěchu, který je pro ně dostačující.

HVO tedy zní: **Jaké ambice a plány má dítě v dětském domově do budoucna a jak hodnotí podporu pečujících osob v tomto směru?** Odpovědí na tuto otázku je mnoho, ale vždy záleží na okolnostech a hlavně motivaci dětí. Z výsledků je patrné, že mnou oslovené děti, vyrůstající v dětském domově v Pardubicích jsou na odborných učilištích. Důvodem toho může být, že vědí, že jejich známky, průměr je na tento druh školy odpovídající. Dále je to i z důvodu toho, že tyto děti se žít rukama chtějí. V dětském domově jsou děti vedeny k tomu, aby se o sebe byly schopny postarat i v praktickém životě, čehož je důkazem to, že každé dítě se učí prát prádlo, vařit, uklízet atd. I když by tyto děti mohli kolikrát zanevřít nad svou biologickou rodinu, protože díky ní se ocitly v dětském domově, tak pro všechny je stále důležitá. Nelze hledat vinu u sociálních pracovníků dětského domova, kvůli tomu, že by děti dostatečně nemotivovali k lepším výsledkům. Čímž chci odpovědět na další část výzkumné otázky, jelikož všechny děti se shodly, že mají v dětském domově někoho, kdo je ve vzdělávání podporuje, motivuje. Jedná se právě o jejich tety, které je vedou cestou vzdělání a nezáleží na tom, zda to dítě směřuje na vysokou školu, nebo na odborné učiliště. Děti si uvědomují, že vzdělání je důležité pro to, aby v budoucnu získaly zaměstnání, které bude odpovídat jejich kvalifikaci. Velkým plusem je, že děti studují obor, který si samy vybraly a baví je. Nutno podotknout, že většinou mají špatné příklady, co se týká vzdělání a zaměstnání, ve svém blízkém okolí a samy mohly kolikrát pocítit to, jaké to je, když by se řádně nevyučily a nepřijaly zodpovědnost za svůj život a to, jak ho povedou.

Závěr

Bakalářská práce se zabývá rodinnými a ústavními formami náhradní rodinné péče. Před zahájením a v průběhu zpracování bakalářské práce byla prostudována a používána odborná literatura týkající se daného tématu. Práce byla rozdělena na dvě části - teoretickou a metodickou. V teoretické části byly vysvětleny pojmy související s historií, legislativou a jednotlivými formami náhradní rodinné péče. Metodická část byla postavena na rozhovorech s dětmi z dětského domova v Pardubicích. Hlavním cílem bakalářské práce bylo vytvořit přehled a zhodnotit možnosti jednotlivých forem náhradní rodinné péče a jak působí na samotné dítě umístění do náhradní rodinné péče. Dalším bodem bylo zodpovědět HVO, jaké plány mají právě tyto děti z ústavní péče a zda jsou vůbec v ambicích do budoucna dostatečně podporovány.

Pro dosažení cíle a ověření stanovených jednotlivých dílčích cílů byla využita metoda, která vycházela z řečové komunikace bez písemného projevu informanta s použitím techniky polostrukturovaného rozhovoru. Samotný výzkum probíhal formou neformálních rozhovorů, při kterých byly využity předem připravené otázky. Se souhlasem všech zúčastněných jsem si ve zkratkách zaznamenávala jejich odpovědi a své poznámky. Výsledkem praktické části bylo zjištěno, že pět z pěti informantů studuje, nebo chce studovat na odborném učilišti. Žádný informant nechce, nebo nepovažuje své studijní výsledky natolik uspokojivé, aby mohl pomýšlet na maturitní, nebo vysokoškolské vzdělání. Dále ve výsledku praxe ukázala, že sociální pracovníci představují pro děti tzv. "hnačí motor", aby něčeho dosáhly, čímž suplují rodiče v životě dítěte z dětského domova.

Formou rozhovorů ve výzkumné části bylo prokázáno, že děti svěřené do ústavní péče stále mají rády svou rodinu. Na druhou stranu na nich bylo také vidět, že jim není lhostejné, co s jejich osobou bude a byly si vědomé toho, že v dětském domově skončily proto, že jejich rodiče v určitých věcech selhali a ony se ve své budoucnosti nechtějí dopouštět stejných chyb. Nezanevřely nad svojí rodinou, která jim přijde stále stejně důležitá pro jejich život, ať už se v ní odehrálo cokoliv. Uvědomují si důležitost vzdělání a snaží se uspět ve všem, co si stanoví. A plně si uvědomují důležitost jejich tet v dětském domově, které se je každý den snaží přimět a motivovat v oblasti vzdělávání a vlastně ve všech budoucích plánech.

V bakalářské práci byla uvedena pouze malá část z obrovského celku, jelikož téma náhradní rodinné péče je velice složité. Práce je určena pro sociální pracovníky z dětských domovů, jelikož jsou zde uvedeny skutečné odpovědi skutečných dětí a z nich si lze vzít příklad pro sebe, v čem na sobě lze ještě zapracovat. Výsledek metodické části nám poukazuje na skutečnost, že děti z dětských domovů se v budoucnu budou živit pracemi, na které není potřeba vyšší kvalifikace. Tím bych chtěla dát své doporučení pro praxi, aby se více zajišťovaly návštěvy veletrhů středních a vysokých škol. Aby probíhala větší motivace a podpora v tom ohledu, že neznamená, když jsi z dětského domova, tak nemůžeš mít maturitu, nebo titul. I dítě s průměrnými známkami na základní škole může zvládnout maturitu. Sepsání této práce může být přínosem nejen pro další studenty, kteří se v této oblasti chtějí zorientovat, nebo potřebují jakýsi vzor pro napsání práce s podobnou tematikou, ale také pro společnost. Poznatky z rozhovorů, které jsem sepsala mohou třeba něco změnit, nebo lépe pochopit děti z dětských domovů a tím se jim ještě více přiblížit.

Seznam použité literatury

BRUTHANSOVÁ, Daniela a kol. *Zdravotně sociální služby v kojeneckých ústavech a dětských domovech pro děti do tří let věku* [online]. Praha: VÚPSV 2005, [cit. 2018-02-03] Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_177.pdf

BUBLEOVÁ, Věduna, VÁVROVÁ Alena a kol. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o.s., 2013. ISBN 978-80-87455-17-3.

BUBLEOVÁ, Věduna a kol. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: SNRP, 2011. ISBN 978-80-87455-01-2.

Databáze ústavní výchovy. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. Praha: © 2013 – 2018 MŠMT, 2018 [cit. 2018-10-28]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/databaze-ustavni-vychovy>

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 2000. 374 s. ISBN 8024601397.

GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Havlíčkův Brod: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3.

GILLERNOVÁ, Ilona a kol. *Psychologické aspekty změn v české společnosti, člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada Publishing a.s. 2011, ISBN 978-80.247-2798-1.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

CHAKRABARTI, Mono, HILL Malcolm. *Residential Child Care: International Perspectives on Links with Families and Peers*. London: Jessica Kingsley Publisher Ltd, 2000. ISBN 1-85302-687-5.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál 2008, ISBN 978-80-7367-383-3.

MATĚJČEK, Zdeněk, BUBLEOVÁ Věduna a kol. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Psychiatrické centrum, 1997. ISBN: 80-85121-89-1.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-19-9.

MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ Hana A KOL. *Podpora rodiny: Pro pomáhající profese manuál*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-638-0.

Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Formy náhradní rodinné péče* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2013 [cit. 2018-01-30]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/>

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1151-6.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2006. ISBN 80-86429-58-X.

SOBOTKOVÁ, Irena. „Výzkumy pěstounských rodin, co ukázaly rozhovory.“ *Náhradní rodinná péče*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2003. ISSN 1212- 3765.

SYCHROVÁ, Adriana. *Ústavní péče v resocializačním kontextu*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2014. ISBN 978-80-7395-756-8.

UNICEF. *Children in Institutions: the Beginning of the End?* [online]. UNICEF innocenti Research Centre, 2003 [cit. 2018-01-30]. Dostupné z: <http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/insight8e.pdf>.

Kojenecké ústavy, dětské domovy a další zařízení pro děti. *Ústav zdravotnických informací a statistik ČR: Institute of Health Information and Statistics of the Czech Republic* [online]. Praha: © ÚZIS ČR 2010-2018, 2018 [cit. 2018-10-28]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/category/tematicke-rady/zdravotnicka-zarizeni/kojenecke-ustavy-detske-domovy-dalsi-zarizeni-pro-deti>

VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2003. ISBN 80-86432-48-3.

Vnitřní řád. *Dětský domov Pardubice: Úsměv dětí, co je více?* [online]. Pardubice: Dětský domov Pardubice, 2018 [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <http://www.ddpardubice.cz/>

Zákon občanský zákoník. In: Sběrka zákonů České republiky, 2012, ročník 12, číslo 89. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

Zákon o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů. In: . Sběrka zákonů České republiky, 2000, ročník 2000, číslo 101. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-101>

Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách). In: . Sběrka zákonů České republiky, 2011, ročník 2011, číslo 372. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-372>

Zákon, kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. In: . Sběrka zákonů České republiky, 2005, ročník 2005, číslo 383. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-383>

Zařízení ústavní výchovy. *Sociální práce* [online]. Královéhradecký, Pardubický kraj: Doležalová Lada, 2008 [cit. 2018-11-01]. Dostupné z: <https://socialni-prace.webnode.cz/zarizeni-ustavni-vychovy/>

ZEMAN, Petr kol. *Praxe v oblasti rozhodování o nařízení ústavní výchovy a uložení ochranné výchovy* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a prevenci, 2009 [cit. 2018-01-30]. ISBN 978-80-7338-081-6. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/356.pdf>.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 Transformační kroky a zpředmětnění výzkumných

otázek32-33

Tabulka č. 2 Charakteristika výzkumného vzorku pro polostrukturovaný

rozhovor.....35